

А. Х. И. С.

АЗЕРБАЙДЖАН

Контрольный
экземпляр

8

1968

БИР КЭНДИН ҮЧ ОҒЛУ

(„ВИЧДАН“)
(7 шәкилдә драма)

ИШТИРАК ЕДЭНЛӘР

Фәхрәддин
Султан Зөһрабов

Халидә
Пакизә
Гулам
Атобба
Әшрәф
Ариф
Абдулла
Мирәстә
Шәләлә
Рүстәмов
Бабар
Түкәз

— халг һакими.
— психолог, институт директору. Фәхрәддинни мәктәб јолдашы.
— Зөһрабовун арвады.
— Халидәнин бачысы, психолог.
— Халидәнин гардашы.
— Гуламын досту.
— аспирант.
— Султан Зөһрабовун оғлу, 10-јашында.
— мүһасиб.
— онун арвады.
— Гуламын арвады.
— психолог, элим.
— гөчәман мүәллимә.
— Султан Зөһрабовун апасы.

БИРИНЧИ ШӘКИЛ

Халг һакими Фәхрәддинни кабинети. Фәхрәддин стол архасында әјләшмиш, чидди мәшгулдур. Пәрдә ачыларкан көзүндә рәнкли ејнәк, голтуғунда голлуг Султан Зөһрабов дахил олур.

Зөһрабов. Халг һакимиңә саламлар! Сәни вәзифә башында тәбрик едирәм!

Фәхрәддин. Сағ ол, нечәсән? Ишләрин нечәдир?..

Зөһрабов. Әлаји-нур (Креслода әјләшиб ајағыны ајағынын үстә ашырыр.) Бу күн аспирантураја гәбул олундум.

Фәхрәддин. Тәбрик едирәм.

Зөһрабов. Сағ ол, вәзифәни нә вахтдан тәһвил алмысан?

Фәхрәддин. Бир ај олар.

Зөһрабов. Чох көзәл. (Сүкүт.) Бура бах, дејәсэн Халидәнин гардашы Гуламын иши сәндәдир?

Фәхрәддин. (һәјәчан кечирир). Дејәсэн.

Зөһрабов. Ишлә таныш олмусанмы?

Фәхрәддин. Бәли, иш чох ағырдыр.

Зөһрабов. Инди нә етмәк фикриндәсэн?

Фәхрәддин. Мән эвәлчә иши гәбул етмәк истәмирдим, мәчбур етдиләр.

Зөһрабов. Халидә языйгдыр. Фәхрәддин, онун гардашына көмәк етмәк лазымдыр.

Фәхрәддин. Дүзү һеч өзүм дә билмирәм нејләјим.

Зөһрабов. Ај рәһмәтләјини оғлу, моллаја нә шәриәт!

Фәхрәддин. Јох, Султан, ганун һамы үчүн ганундур.

Зөһрабов. Бәс Халидә? Ахы, сән ону...

Фәхрәддин. Бәли, мән ону долһичәсинә сеvirәм.

Зөһрабов. Халидә нечә? О да сәни сеvirми?

Фәхрәддин. Бу сәни чох марагландыр?

Зөһрабов. Шүбһәсиз, достумун тәлеји...

Фәхрәддин. Достун, јохса онун тәлеји? Бәлкә сән Халидәнин гардашына мәнән чох јанырсан?

Зөһрабов. Бәлкә дә.

Фәхрәддин. Чох гәрбәдир... (Фәхрәддин отагда кәзиңир. Бу заман Халидә дахил олур. Зөһрабов дәрһал ајага галхыб Халидәни гаршылајыр.)

Халидә. Салам!

Фәхрәддин. Салам!

Зөһрабов. Әлһашин, Халидә ханым. (Халидә әјләшир, Фәхрәддин әсәби һаллар кечирир.)

Фәхрәддин. Нечәсән?

Халидә. Саг ол, јакшыјам.

Зөһрабов. Балкә сизин мәхфи сөһбәтиниз вар... Мән мүрәххәс олум. Һәләлик, Фәхрәддин, башга вахт көрүшәрик.

Фәхрәддин. Һәләлик! (Зөһрабов чыхыр, Фәхрәддин нә едәчәјини билмәдән кәзиңир.)

Халидә. Сәнә нә олуб? Көзүмә биртәһәр дәјирсән?

Фәхрәддин. Нејләјим, галмышам одла су арасында.

Халидә. Од кимдир, су ким?

Фәхрәддин. Од гардашын, су сән!

Халидә. Бу нә демәкдир? (Пауза.) Ишлә таныш олмусанмы?

Фәхрәддин. Бәли.

Халидә. Нечәдир?

Фәхрәддин. Гуламын кунаны чох бөјүк имиш, Халидә.

Халидә. Мәкәр Гулам јол кәсиб, ја адам өлдүрүб? Пис јолдашлар ону јолдан чыхардыб, јохса Гулам јазығын биридир.

Фәхрәддин. (киңәјилә). Чох јазыгдыр, лап гузу кими, мөләсә әтнин јемәк олар. (Пауза.) Бәс тутулан куну чибиндән чыхан беш мин маната нә дејирсән? Бу гәдир пул онда һардан? (Пауза.) Дүзүңү билмәк истәсән сәнин гардашын түфәјлишин бири имиш.

Халидә. Сән нә чәсарәтлә гардашымә төһгир едирсән?

Фәхрәддин. Идеалы пул олан бир адам нәинки төһгирә...

Халидә. Бәсдир!

Фәхрәддин. Әсәбиләшмәјин!

Халидә. Сән нә тез дәјиндин, Фәхрәддин! Сән инди мәнһәбәтнин көз јашлары илә ифадә едән Фәхрәддинә бәнзәмирсән.

Фәхрәддин. Мән јенә һәмән адамам! Мән јенә сәнин мәнһәбәтнин әсири, сәнин голубағлы мәнкумунам, Халидә.

Халидә. Кејр, сән инди мәнһәлә бир мәнкум кими дејил, һакям кими данышырсан, һаны о ширин дилләр? һаны о јалварыш, о нәвазишләр?

Нәһәјәт, мән билмәк истәјирәм, сән мән сеvirсәнми?

Фәхрәддин. Сән нечә?

Халидә. Мән сәндән сорушурам.

Фәхрәддин. Мән бир Фәхрәддин кими сәнин, бир халг һакими кими исе халгын гулујам. Дөвләт әмлакыны дағдыан, халг пулуңу рејән чинајәткәр өз догма атам олса белә мәнһәм дүшмәнмидир. (Пауза.)

Бундан әлава ешитдијимә көра Гулам Шәләлә әдлы бир гыз гачырдыб, Халидә. Һә, гыз лап ушагдыр. Кичик бачым Пакизәнин синиф оллашыдыр. Орта мәктәби бу ил битирир.

Фәхрәддин. Демәк, Гулам һәртәрафли позгун...

Халидә. Дедим төһгир еләмә!

Фәхрәддин. Халидә, мәнһәм әзизим, ахы, бир мәнә дә дүшүн.

Халидә. Сән нә гәдәр горхагсанмыш. Достларың сәни горхаг алдыларында мән инанмаздым.

Фәхрәддин. Гануна садиг галмаг мәкәр горхаглыгдыр?

Халидә. Мән һәмишә учгун бир гајада битән палыд ағачларыны көк сеvirмишәм. Парник вә дибчәк кулләринә исе нифрәт етмишәм. Јакшы гајаду ки, бу һадисә дүшдү, мән дә сәни таныдым. Зәрәрин јарысындаң гајадымаг да мәнфәәтдир.

Фәхрәддин. Сән гәһрәманлыға чох сәтһи јанашырсан, Халидә. Унутма ки, һәр гәһрәманлыгың анасы мәсләкдир. Мәсләксиз гәһрәманлыг Дон Кихотун јел дәјирманы илә күләшмәс гәдәр күлүңчдүр. Әкәр сән өз мәсләкима садиг галыб, Гулама чәза верирәмсә, бу горхаглыг дејил, әксинә...

Халидә. Бәлкә гәһрәманлыгдыр?

Фәхрәддин. Бәлкә дә... Унутма ки, һәр шејин мәзмуну дәјиндилик кими, гәһрәманлыгың да мәзмуну дәјинмишидир.

Халидә. Сән дә јени мәзмуну горхагсан. Сән мәһкамәјә дүшүш бир адамың бачысы илә евләнмәји өзүнә ләкә һесаб едир вә артыг мән сеvirсән.

Фәхрәддин. Мәнһәм өз гәлбим шаһиддир ки, мән сәни нечә сеvirәм. Лакин мән сәнә, сәнин бәзи һәрәкатләринә һәмишә шүбһә етмишәм.

Халидә. Мәсләһ...

Фәхрәддин. Һәлә тәләбәликдән сән һәмишә Султанла бир јердә олурдун.

Халидә. Сән чох гәрбә данышырсан, Ахы, биз сәнилә башга-башга факултәләрдә, онулла исе бир факултәдә, һәтта бир курсда охујурдуг. Лакин бу да бир һәгигәтдир ки, Султан дәфәләрлә мәнә өз үрәјини ачымыш вә һәр дәфә дә рәдд едилмишидир.

Фәхрәддин. Јакшы, Султаны мәнһәм јаныма сәнини көндәрмишидир?

Халидә. Мән иңи?

Фәхрәддин. Гулама чох чаныјананлыг едирди.

Халидә. Онун кәлишиндән мәнһәм хәбәрим јохдур. Сөзүн вар, сәз даныш. Бунлар һамысы бәһанәдир. Әсил сөзүнү де... Де ки, артыг сеvirәм.

Фәхрәддин. Халидә, ахы, бир инсафың олсун!..

Халидә. Инсаф!.. Өзүндә олмајан бир шеји башгасындан тәләб етмә!.. Бәс сәнин инсафың нечә рәва көрүр ки, сеvirдијин бир гызы ағлар тојурсан? Сән билмирсәнми ки, Гулам мәнә вә Пакизәјә гардаш јох, ата олуб.

Фәхрәддин. Бүтүн бунлар онун кунаныны азалтмыр.

Халидә. Бәс фикриң нәдир, вәтәндаш һаким, сизчә онун чәзасы нә гәрдәдир?

Фәхрәддин. Гәти дејә билмәрәм, һәр һалда агырдыр.

Халидә. Јазыг гардаш! (Ағлајыр.)

Фәхрәддин. Халидә, гардашына верәчәјим чәза шүбһәсиз чох ағыр олачар. Аңчаг сән дүшүнчәли гызсан. Бу ишә көра мәнән...

Халида. Инди меним гаршымда ики жол дурур, ја сән, ја о, өкөр
ону сенин бөкмүлө итирчөмөсө, шүбһөсүз, сенин дө итирмиш олачагам.
Меним үчүн орта жол жокдур.

Фөхрэддин. Демек ја мөн, ја Гулам?

Халида. Дежирлөр, кечмишдө бир арвадын эрини, гардашыны
огулу тугуб үчүнө дө өлүм чөзөсүз көсирлөр, анчаг онлардан бирини ар-
нада багышлагат истәжирлөр. Нахим арваддан «Наисыны истәжирсәң»
—дег хәбәр аланда арвад белә чаваб берир: «Өр елден кәләр, огул бел-
дон кәләр, бәс гардаш хардан кәләр? Мәнә гардашымы верин». Аджан-
дырма, вәтандаш нахим?

Фөхрэддин. Аджандыр.

Телефон эңки

Фөхрэддин. Ешидирәм, 195 нөмрәли иши? Бу саат. (Эңки ба-
сыр, катиба көлмир.) Бирчә дагига (Бир говдуг көтүрүб чыкыр, Халида
тәк галыр, Зөһрабов дахил олур.)

Зөһрабов. Һә, Халида ханым, һәлә бурдасыңыз, иш нә һалда-
дыр?

Халида. Чох пис, мөкөр сән бу горхагы танымырсан?

Зөһрабов. Мән таныырам, сән таны...

Халида. Сән һәмишә буна горхаг дејәндә мән инанмаздым.

Зөһрабов. Чох шадам ки, кеч дө олса сиз буну таныдыңыз...

Халида. Хәјр, кеч дејил.

Зөһрабов. Әлбәтгә... Инди бу нә дејир?

Халида. Мәнимлә гауну дили илә данышыр. Һеч билмирәм нә
елим?

Зөһрабов. Фикир чөкмә. Зөһрабов өлмәјиб, сабаһ көрүшәр, бир
тәдбир төкарк...

Фөхрэддин кәлир

Халида. Әлһида! (Гапыны чырпыб чыкыр.)

Фөхрэддин. Халида!

Зөһрабов. Сиз нә олуб?

Фөхрэддин. Һеч бир шеј.

Зөһрабов. Унутма ки, мән дө психологам һа... Адамның үзүнә ба-
ханда үрәјини охујурам.

Фөхрэддин. Бәли, сән, јалныз үрәји охумагда дејил, чалмагда
да маһирсән.

Зөһрабов. Мән үрәк чалмагда сән гәдәр маһир ола билмәрәм,
һа... сәнә дејәчөк сөзүм варды, онун үчүн гајытдым.

Фөхрэддин (отагда о баш-бу баша кәзинир). Бујур көрәк.

Зөһрабов. Бу ахшам худмани бир мөчлис дүзәлтмишәм, халиш
едирәм, бизә кәлсән.

Фөхрэддин. Кәлә билмәјәчөјәм, вачиб ишим вар.

Зөһрабов. О вачиб иш нәдән ибарәтдир?

Фөхрэддин. Бу иш јалныз мәним үчүн дејил, сәнин үчүн дө ва-
чибдир.

Зөһрабов. О нә ишир елә?

Фөхрэддин. Сәнә вә мәнә кәндә әлифбаны ким өјрәдиб?

Зөһрабов. Һә, јадыма кәлир. Нәдир онун ады?

Фөхрэддин. Баһар мүүллима. Бу ахшам онун 70 јашы тамам
олур. Бүтүн кечмиш шакирдләри ону тәбрикә кәлирләр. Мән дө ора кет-
мәк истәјирәм.

Зөһрабов. Быј, сәни ә... о, һәлә өлмәјиб? Кәрәк ки, о бизә икки-
чи сипфә гәдәр дәрә вериб?

Фөхрэддин. Бәли. Сонра назирлик ону Бакија көтирди. Инди
јерә дө бурада мүүллимадир. Кәл сән јыгынчагыны сабаһа кечир. Онун
көрүшүнә кәдәк.

Зөһрабов. Јох, гардаш, мән адамла хәбәр вермишәм. Сабаһа
кечирә билмәрәм.

Фөхрэддин. Онда өзүн биләрсән. (Бу заман башһанда мешип
шапка, әјинидә мешип пенчәк, ајағһанда јун чораб, чјинидә хурчун, бир
маһан оғлан дахил олур.)

Эшрәф. Фөхрәддин, көрдүн кәлиб сәни нечә тапдым.

Фөхрэддин. Паһо... Эшрәф, хош кәлдин.

Эшрәф. (хурчуну јерә гојур). Саг ол-

Фөхрэддин. Сәндән нә әчәб?

Эшрәф. Охумага кәлмишәм.

Фөхрэддин. Лап јахшы еләмисән. Кәндә нә вар, нә јох?

Эшрәф. Саламатлыгдыр. Әши, ики саатдыр адрес ахтарырам.
Кәндән вағзала 4 маната, вағзалдан бура 5 маната кәлиб чыхмырәм.

Фөхрэддин. Елә иңјә?

Эшрәф. Вагондан дүшмүшәм, Чаббарлы күчәси дејиб дал дејү-
рәм, мәнә дедиләр, мин трамваја, дөрдүнчү дајаначагда дүш, мән дө
елә еладим, һәј ора бахдым, һәј бура бахдым, идарәни тапа билмәдим.
Көрдүм лап јорулмушам, өзүм дө ачһандан өлүрәм. Наәләч галыб мин-
дин таксија, адреси вердим шоферә, шофер үзүмә бахыб күлдү, сонра
кәндлисән? — деди, — дедим бәли, деди...

Фөхрэддин. Һә, ахыры нә олду?

Эшрәф. Дәлына гулаг ас. Әлгәрәз, машың тәрәнди. Мәни бүтүн
шоһәри кәздирди, бир јандан көрмәдимиң јерләрә бахыб ләззәт алырам,
бир јандан да үрәјимин јагыны јејирәм.

Фөхрэддин. О нијә?

Эшрәф. Машының һесаблајычысы чагылдадагыча чибим әријир,
ахы. Шофер дө ки, чатдыг демир, елә сүрүр а... Бир вахт көрдүм 4 ма-
пат јазылыб. Дедим ә... әми оғлу, бәс чатмадыг? Деди чатачагыг
Дедим...

Фөхрэддин. А киши, ахыры нә олду?

Эшрәф. Ахыры нә олачаг, көтириб бура чыхартды. Машындан
дүшүб бахырам ки, мән елә бурда минмишдим, бура да көтириб.

Фөхрэддин. Бәс шоферә демәдн?

Эшрәф. Дедим, бәс демәдим...

Фөхрэддин. О, нә деди?

Эшрәф. Деди ки, кәндисән, белә шејләри баша дүшмәсән.

Фөхрэддин. Бәс сән нә дедин?

Эшрәф. Мән дө дедим ки, гој бир 5 ил кечсин, сонра данышарыг.

Фөхрэддин (Султана). Султан, танымырсан? Нөчөф кишинин
оғлудур да, таныш олун (Эшрәфлә Султан Зөһрабов көрүшүр.)

Эшрәф. Бу да бизим кәндәндир?

Фөхрэддин. Сән дө танымырсан, Түкәз гарының оғлудур да...

Эшрәф. Белә дө, быј сәнин гадаһ алым ә... Адыны чох ешитми-
шәм, үзүнү көрмәмишәм. Түкәз хала сәндән чох киләләнир.

Зөһрабов. Әввало, өзүндөн бөјүјә сән демәзләр. Икинчиси дө
доңгулданмаг кәнд арвадларының пешәсидир.

Эшрәф. Биринчјә көрә үзр истәјирәм, икинчиси дө доңгулдан-
масын нејласин? Јазыг арвадын көзүнү ағы-гарасы тәк сәнсән, багыш-
лајын, сәлсәниз, јолдаш...

Фөхрэддин. Зөһрабов.

Эшрәф. Јолдаш Зөһрабов, сиз дө ки, илдә бир бармаг қағыз јаз-

Пәккүләр Паһабадә нү киңдин үч оғлу

Шоһар бағи, солда ресторанның баға ачылаң пәңчәрәләри, сағда бағиһа кенеш хитә баһи. Ресторандан муһсин сәсләри кәлир. Кәңчәләр икә бир, үч бир кәзәһиһәр. Гулаһ Атобба илә ресторандан чыхыр.

Гула м. Атобба чаны, бу һеч мәни ачмады.

Атобба. Нолуб ахы?

Гула м. Ярәмчыға мән јохам, әјләшдин, кәрәк полну олуб чыхсаң. Нөшүн ки...

Атобба. Бу да бәсимиздир, Гула м чаны, даһа кетмир.

Гула м. Он или мән чәкмишәм, сәнә нә олуб, әј Атобба?

Атобба. Фарс дејир кәм-кәм бухур, һәмнишә бухур, әј Гула м.

Гула м. Јох, атам, мән о кәм-кәмә јохам. газ вур, газан долсуң. Мән завмағ оlanda да елә белә идим, инди дә ки, јахчы оғланларын кә мәјиһән олмуша завресторан, кенә елә беләјәм.

Атобба. Аллаһ пис күнүмүзү елә-белә еләсин.

Гула м. Анчағ аллаһ бир дә ораны бизә кәстәрмәсин. Урәјимдәһ чох шејләр кечирди. Атобба чаны бачармырдым. Фајтон аты кими кәзүмдән гочалырдым.

Атобба. Шүкүр олсуң қалмисән јејәк, ичәк күл олағ, бүлбүә олағ, фәфәдә олмајағ...

Гула м. Әсил сөз елә будур. Јемәк үчүн дә кәрәк верәсән әл-әлә. Нөшүн ки, тәк әлдән сәс чыхмаз.

Атобба. Әлбәттә...

Гула м. Алым ағрышуву, гәмүн кәм. Кәл өпүм сәни, мән ахы, орда дәләклик өрәнмишдим. Кәләндән сонра бачыларым мәнә дејир ки, кәл дәләклик елә. Өз-өзүмә дејирәм, түк јолмагла да чәрәк газанмағ өлар?

Атобба. Ушағсан? Әј Гула м, сән бирдән-бирә кәлән кими нечә өлдү ки, видивгаг олуб завресторан олдуң?

Гула м. Телефонун күчүңү, билмирәсән?

Гула м чибиндән бир бычағ чыхарыб, әлиндә ојнадыр.

Атобба. Нә әнтиг шејдир, әј Гула м.

Гула м. Орда газаматда өзүм гајырмышам. Хошун кәлир көтүр.

Атобба. Чох сағ ол. (Бычағы чибинә гојур. Фәхрәддин кәлир.

Онуң саclarы чаллашмыш, камилләшмишдир. Гула м ону көрүб дурухур.)

Гула м. Атобба, буну таныјырсаң?

Атобба. Нөшүн танымырәм, бизим участокуң сүдјәсинди дә.

Гула м. Мәни он ил наллајан да булду да. Дајан ојнан ишим вар. (Фәхрәддинә јахынлашыр.) Салам вәтәндаш судја. Амма инди мән сәнә јолдаш да дејә биләрәм. Истәјәрәм һеч ону да демәрәм. (Пауза.) Мән танымадыңыз?

Фәхрәддин. Јох.

Гула м. Әлијову танымырсуз? Гуламы?

Фәхрәддин. Хансы Гула м?

Гула м. Судит еләдијиз.

Фәхрәддин. Аһа, инди таныдым. Начан кәлмисән?

Гула м. Бир-ики әј вар. Нечәсиниз?

Фәхрәддин. Сағ ол, сән нечәсән?

Гула м (мејдан охујурмуш кими). Мән о вахт завмағ идим, инди дә дәвләтиндән завресторанам. (Әли илә рестораны кәстәрир.) Бујур, гонағым ол.

Фәхрәддин. Сағ ол, тәләсирам.

Гула м (онуң голундан тутур). Кедәк балача вурағ, сағлығындан һәр шејимиз вар.

Фәхрәддин. Чох сағ олун, ачылығы јохдур.

Гула м. Дунјадыр да, јолдаш судја, гәмүн кәм, адам јыхылар да, дурур да, анчағ адам одур ки, јыхылана дајағ ола.

Атобба. Бәс нечә? Дүшмән сәни даһиһан, сән дүшмәни аһиһан, дунјанын малы, дунјада галачағ.

Гула м. Он или вердин мәнә, гәмүн кәм, Кетдим чәкдим, кәлдим. Мән кенә һәмни адамам.

Фәхрәддин. Доғрудан һәмни адамсаң, Гула м, һеч дәјишиләмәи-саң.

Гула м. Ада, дәјишән сән. Гочалмысан. сач-саггалын ағарыб, мән нөшүн дәјишим ахы. Ичирик арағы, көк еләјирик дамағы.

Фәхрәддин. Анчағ, о арағ шүәләриниһи јенә бир күн башында катајачағына әминәм.

Гула м. Бура бах, о праваны бизә гачағ еләмә. Биз сәниһи үчүн ушағ мушағ дејилки.

Фәхрәддин. Мәним сәнә јазығым кәлир, Гула м.

Гула м. Сәниһи өзүвә јазығын кәлсин. Јемирсән, ичмирсән, дартмы-саң өзүңү гәнд торбасы кими. Дунјанын кефиндән хәбәрин јох, нәш-сәниһидән хәбәрин јох. Кедәк, Атобба...

Атобба (кедә-кедә). Амма јаман дедим һа. (Гула мла Атобба кә-дир. Әшрәфлә Пакизә кәлир.)

Әшрәф. Оһо, Фәхрәддин, салам!

Фәхрәддин. Салам Әшрәф, салам, Пакизә, нечәсиниз?

Пакизә. Сағ олун.

Фәхрәддин. Индичә Гуламы көрдүм, көзүңүз әјдын.

Пакизә. Сағ олун.

Фәхрәддин. Мән зәһн едирдим ки, бу печә илдә о, дәјишәр. Тәссүф ки. (Пауза.) Мәнчә бурада мүгәсир сизсиниз.

Әшрәф. Доғрудур, чүнки бунар ону чох әзизләјирләр.

Фәхрәддин. Хасијәти сонрадан дәјишмәк мүмкүндүрмү, јолдаш психологлар?

Әшрәф. Мүмкүндүр. Мәним диссертасија мөвазуум да елә бу мәсә-јәә һәср олунмушдур.

Фәхрәддин. Марағлыдыр.

Әшрәф. Мәнчә корланмыш бир адамы, јенидән тәрбијә етмәк үчүн даһиләк вә төһмәтләрини, өјүд вә нәсиһәтин о тәләр дә фајдасы јохдур. Бу-нәсиһәтәрә тә'сир етмәк, ону сарсытмағ, бүтүн варлығын силкәләмәк ла-зымдыр. Нимајә етмәклә, баш сығалламагла тәрбијә етмәк олмаз.

Пакизә. Ев јанайдан сонра һарај салмағ мәнәсыздыр. Чалыш-мағ лазымдыр ки, евә һеч од дүшмәсин. Дүшдүсә, ону кечиртмәк чәтин өлар. Сиз халғ һакимләри илә јалныз чәзә кәсмәклә иһиннизи битмиш нәсаб едирсиниз.

Фәхрәддин. Мән сизин тәһгидинизлә разығам. Биз тәрбијә илә дә мәшғул олмалыјығ.

Әшрәф. Мәсәләң, көтүрәк сизин достуңуз Султаны, о нечә адам-дыр?

Фәхрәддин. О, ушағлығда чох сәмиһи, меһрибан бир јолдаш өлар. Тәһсил мүддәтиндә бирдән-бирә дәјишди. доғрусу мән лап маг гал-мышам.

Әшрәф. Белә чыхыр ки, эввәл јахшы иди, сонрадан дәјишиб, пис өлду?

Фәхрәддин. Бәли.

Әшрәф. Демәк јенә јахшылығы доғру дәјишилә биләр. Бунун үчүн ону һәјатында бөјүк бир сарсынты лазымдыр. Елә бир сарсынты ки,

Бөхтәјар Ваһабзаде ВҮ КӨНДҮНҮЧҮ ШӘКИЛ

она өзүнүн пис адам олдуğunu дөрк етдириши. Һәләлик онун көзләрү корду. О, өзүнүн пис ишларини көрмүр. Елэ ки көрдү, аялычаг.

Фәхрәддин. Догрус, мән инана билмирәм.

Эшрәф. Инаын, Фәхрәддин!

Фәхрәддин. Нә дежирәм. (Пауза.) Нә исә, мәнни багышлашам. Мән кедим, вачиб ишим вар.

Пакизә. Бујурун.

Эшрәф. Һәләлик. (Фәхрәддин көрүшүб кедир.) Пакизә, бу күн өзүмү о гәдәр хошбәхт һисс едирәм ки... Чүнки бу күн јахшы ишләмишәм. Баһар мүәллимәни сағ олсун, тәчрүбә ишларими онун синфинда апарырам. Мәнә чох көмәк едир.

Пакизә. Демәк бизим Арифкилин синфиндә?

Эшрәф. Бәли... Арифи дә муһаһидә едирәм.

Пакизә. Сән јалныз јахшы ишләдијинә көрәми өзүнү хошбәхт һисс едирән?

Эшрәф. Јох, үмүнијәтлә бу күн әһвалым чох гәрибәдир. Һәр шеј көзләримдә гәрибә көрүнүр. Чох гәрибә...

Мирәстә кәлир

Мирәстә. Ај гардаш, бураларда бәстәбој, башы түксүз, гарагаш, гаракөз бир оғлан көрмәминиз ки?

Эшрәф. Гарагаш, гаракөз, бәстәбој оғлан көрмүшүк, анмаг башы түксүз оғлан көрмәмишик.

Пакизә (күләрәк). Оғлан һара, башы түксүз һара? (Эшрәфни кәстәри.) Оғлан белә олар, ај хала.

Мирәстә. Әввәлән, һәр кәсин оғланы өзүнә хошду. Икнинчидә ки, мәнним оғланымын башы түксүз оландә нә олар? Гызыл да отсуз јердә кизләнәр. Үчүнчүсү дә ки, биз һачандан хала олдуғ, ај нәнә? Отуз үчә һәлә бу күн кечмишәм.

Пакизә. Онда сизия отуз үч јашылызы тәбрик едирик.

Мирәстә. Далдан атылан даш топуға дәјәр, әкәр сән билсәдиши ки, мән кимин адамыјам, мәнлә о дилдә данышмаздын.

Пакизә. Әриниз кимдир?

Мирәстә. Елэ бир ишин саһибидир ки, идарәләрдә һамы онун әлине бахыр.

Пакизә. Директорду?

Мирәстә. Ондан дә бөјүк.

Пакизә. Назирдир?

Мирәстә. Назир дә онун әлине бахыр.

Пакизә. Бәс һәчидир ахы?

Мирәстә. Бухалтер! (Эшрәф гәһгәһә чәкиб күлүр.) Нијә күлүрсән? Сизин идарәнин бухалтери сәнин өзүнү аз кет-кәлә салыб? (Мирәстә кедир.)

Пакизә. Дедин ки, һалын чох гәрибәдир һә?... Бәлкә бирини сәң вирсән?

Эшрәф. Бәлкә дә...

Пакизә (һәјәчан кечирир. О, Эшрәфин она көнүл ачмағ истәдијини сәни едир.) Онда... ајдындыр...

Эшрәф. Дүзү... Сәндән нә кизләдим.

Онсуз дә мән бир күн сәнә өг галбими ачмалы. (Пауза.) Еһ, ләзим дејил. (Бу заман Гулам сәрхош һалда көрүнүр, јенидән чәкилир. Ону бу вәзијәтдә көрән Пакизә әсабиңләшир.)

Пакизә. Јенә сәрхошду. (Пакизә онун далынча гачыр.) Гулам, Гулам, дајаң көрөк! (Пакизә кедир, Абдулла кәлир.)

Абдулла. Бурада учабој, кирдәсифәт (Эшрәфи таныјыб дајәнир.) Эшрәф, салам!

Эшрәф. Салам, нә олуб, Абдулла дајы?

Абдулла. Өлүрәм, Эшрәф, тәр ичиндә өлүрәм, арвады итирмишәм.

Эшрәф. Нечә арвад?

Абдулла. Бизим чананы дејирәм. Учабој, кирдәсифәт, инчәдо-до чопур јанағ. Тапа билмәсәм олан-галан түкүмү дә јолачағ...

Эшрәф. А киши, идарәдә бизә мааш веринчә чанымыз боғазымыза јыгырсан, инди арвадан горхурсан?

Мирәстә кәлир, сәибәтә гулағ асыр

Абдулла. Аталар демишкән, арвадан горхмајан шејтандан горхмаз. Евләнмәмисән билмирсән.

Эшрәф. Даһа сәнә сөзүм јохду.

Мирәстә (јахынлашыб). Абдулла!

Абдулла (өзүнү итирир). Чан!

Эшрәф. Абдулла дајы, көзүн ајдын олсун, арвад тапылды. Худа-һафиз.

Кедир

Абдулла. Нә дејирсән, еј мәнним һури гылманым, өмүр зинданым?

Мирәстә. Өзкә ушағын јанында мәнни ајағалты еләдин?

Абдулла. Төвбә, әт-төвбә!

Мирәстә. Галх, кедәк мәнним кәбин-талағымы вер.

Абдулла. Дејәрсән, еләмәзсән.

Мирәстә. Дедим гуртарды. Сән мәнни чана кәтирдин, чана!..

Абдулла. Бәјәм әввәл чанын јох иди?

Мирәстә. Мән әввәл белә идим бәјәм? Бир бах, әријиб чәпә дөнүшәм. Јары чанын галмајыб.

Абдулла. Нә гәдәр әрисән аталар демишкән түкүн үч ешшәјә јүкдүр.

Мирәстә. Узун еләмә, бошанырам, вәссалам.

Абдулла. Ахы, нијә, мән сәнә нејләмишәм?

Мирәстә. Бундан артығ нә едәчәксән, мәнним өмрүмүн ән көзәл күнүндә, раждени күнүмдә дә сән мәнни сәјмырсан.

Абдулла. Ај сәнин о год раждениң гурбан олум, бу раждени нә гәдәр олар?

Мирәстә. Мин дәфә! Нә гәдәр ки, сағам һәр күн.

Абдулла. Аталар демишкән сорушмағ ајыб олмасын, инди нечә јашын тамам олур?

Мирәстә. Бәс һәлә билмирсән?

Абдулла. Јенә отуз үч?

Мирәстә. Бәс нечә!

Абдулла. Сынмыш саат кими сәнин әгрәбин он илдир дајаныб отуз үчүн үстүндә. Бәс сәнин отуз дөрд јашын һеч олмајачағ?

Мирәстә. Јох, отуз дөрддән зәһләм кедир.

Абдулла. Зәһлән кетмәјинанди? Бир һағ-һесаб вар, ја јох?

Мирәстә. Јахшы! Бухалтерлијини бизим јашымыза тәтбиғ еләмәсән дә олар! Јарамаз!

Абдулла. Нә өлду, һаманын ишинә јарадым, сәнин ишинә јох?

Мирәстә. Кедәк, падарочныда јахшы бир шеј көрүшәм, ону мәнә ал.

Кедирләр, ресторандан кәдәрән бир маһны ешидиләр. Шәләлә кәлир

Эшрәф. Шәләлә, кими ахтарырсан?

Шәләлә. Гуламы.

Эшрәф. Гуламы ахтармағ јох, бирдәфәлик унутмағын вахты дејилми?

Вехтлар Вагабиде ● БУ НОДИН ҮЧ ОҒЛУ

Шәләлә. Арылмаг истәйирәм. Анчаг о разылыг вермир.
Эшрәф. Сән бошанандан соира о нәчидир.
Шәләлә. Мән истәйирәм һәр шеј разылыгга олсун. Јохса о һәр
чинајотә әл ата биләр.
Эшрәф. Гој сән истәдјиң кими олсун, Шәләлә! Мән архајын ола
биләрәмми? Инди мәним гәлбимиң дејүнтүләринә чавабиң нәдир?
Шәләлә. Онуңда бошаның-бошанмамагымын сәнә һеч бир дахли
јохдур. Һәр ики һалда сәнин төклифиң мәһнасыздыр. Мәни унут, һәсса-
лам!

Эшрәф. Нијә?
Шәләлә. Хәниш едирәм, Эшрәф, бу сөһбәти бир јана гојасан,
мүмкүн дејил.
Эшрәф. Ахы, нијә? (Ресторандан «Нәдир» маһнысы ешидилди.
Маһнының тәрәнәси алтында.)

Эшрәф. Сән дејирсән: севмирәм
Бәс бу ешг. һәвәс нәдир?
Үрәјиндән јүксәлән
Бу нәлә, бу сәс нәдир?

Мән ешгими данмырам
Арзудан осанмырам.
Дејирсән ки, јанмырам
Бу одлу нәфәс нәдир?

Сән мәни севдин, мәни
Мән сәни севдим, сәни
Севә биләмәм өзкәни
Јолу кәсән бәс нәдир?..

Мән сәнин нәдән чәкиндијини билмирәм, Шәләлә! Сән, Халидә вә Пакизәни сәнә көстәрдиңләри бөјүк гајғының мүгабилиңда олардан кеч-
чә билмирсән. Халидәни дејә билмәрәм, анчаг Пакизә һәр шеји баша дү-
шән гыздыр. О, бизи дә баша дүшәр. Мән елә индиңә она бу сирри ачмаг
истәйрдим.

Шәләлә. Јох, лазым дејил, онун гәлбини јаралама! (Әсәби ад-
дымларла кедир.)

Эшрәф (сарсылыр). Гәрибәдир, көзләри башга шеј дејир, дилә
башга шеј.

Эшрәф кедир, бир гәдрәдән Шәләлә нәлә Пакизә кәлир.

Пакизә. Мән ону бурада гојуб кетмишәм. Бәс бу һара кетди?

Шәләлә. Јәгин көзләјиб, кәлмәмисән кедиб.

Пакизә. Неч билирсәими, Шәләлә, мән ону нә гәдрә севирәм?

Шәләлә (хәјли фикирли). Нисс едирәм!

Пакизә. Гулам гојду ки... Индиңә мәнә үрәјини ачырды, гојма-
ды, билмирәм һардан кәлди? (Шәләлә сарсылыр, скамјала эләшәир.) Сә-
нә нә олду?

Шәләлә. Үрәјим сыхылыр, Пакизә, дөзә билмирәм, јашамаг әзәб
имиш.

Пакизә. Сәфәһләмә, ај гыз, јашамаг көзәлдир, хүсусән севәндә.

Шәләлә. Бир-бирини севә, һәм дә севилә. Анчаг гоушмалары
мүмкүн олмаја. Бәс бу дәрәдә нәчә? Дөзмәк олармы?

Пакизә. Бу, әлбәтте, агыр дәрдиң. Лақинь бунун бизә дәхли јох-
дур. (Пауза.) Шәләлә, јәгин ки, о бураларда мәни ахтарыр. Сән бурда
мәни көзлә, бу саат кәлирәм.

Пакизә кедир

Шәләлә (тәк). Јазыг гыз, сән чох јакшы адамсан, сән ону севир-
сан, о иса мәни севир. Ондан кеммәк мәним үчүн нә гәдрә агыр олса да
мән өз ешгими, сәнин бөјүклүјүнә гурбан вермәлијәм. Мән Эшрәфи сев-
сим дә болу она нисс еттердөјмәчәјәм. Гој о сәнинлә хошбәхт олсун, чүн-
ки она сән лајигсән!

ПӘРДӘ

ДӨРДҮНЧҮ ШӘКИЛ

Педагожи институт. Гырмызы кушә. Сағда дөһлиз, Султап, Эшрәфин әсәрини оху-
магга мәшгулдуыр. О, охудугча әсәби һаллар кечирир. Телефон сәсләнир

Зәһрабов (дәстәји көтүрүр). Бәли, Зуличка, сәсэн? Салам
дәстәбиләшма! Јакшы! Бир аз да көзлә! Бишинчә дөзмүсән, дүшүнчә дә
дөз. Ахы, ушаг вар. Бәс Ариф? Сәнә дәхли јохдур? Бәс мәнә нә дејәрләр?
Сән тәләсмә, мән өзүм јолуна гојамагам. Зуличка, хәниш едирәм, бир дә
бура зәнк еләмә. Ахы, јакшы дејил, чүнки Халидәниң бачысы да бурда
ишләјир. Јакшы, һәләлик, селују. (Дәстәји асыр, јенидән зәнк, дәстәји
көтүрүр.) Бәли, өзүдүр данышан. Арифини мүәллиmidир? Һә, ешидирәм,
нечә, Ариф өзүңү мәктәбдә јакшы апармыр? Мәктәбә кәлмәлијәм? Јох,
бу олмады, мәним вахтым јохдур. Әкәр мәнимлә көрүшмәк, данышмаг
истәјирсәнә, зәһмәт чәк јаныма кәл. Һәфтәнин базар ертәси, чәршәмба
да шәйбә күнләри, бирдән үчә гәдрә гәбул саатларымдыр. Бујура биләр-
сән. (Дәстәји асыр.) Амма нә зыррамадыр, мәни мәктәбә чагырыр. (Зәнк
кәлир.) Ало... Аз... Елмира, нечә дәфә сәнә тапшырмашам ки, мәни со-
рушсалар, денән бурда јохдур.

Абдулла кәлир

Абдулла. Нәһәјәт, сизи тапдым. Кетдим, кабинетинизә кәтиба
деди ки, бурдасыңыз.

Зәһрабов (башыны гәлдирмадан). Һә... бурда мәшгулам, сон-
ра кәлирсән.

Абдулла. Маашы кәтирмишәм.

Зәһрабов. Һә, кәтир көрәк

Абдулла (чәдвәли Зәһрабовун гаршысында ачыр). Үч јүз гырх
алты манат, нјирми беш гәлик.

Зәһрабов. Нијә белә аз?

Абдулла. Бу авансдыр, јолдаш Зәһрабов.

Зәһрабов. Ону билирәм, мәнә де көрүм, бу гәдрә пулу нәјә чых-
мысан?

Абдулла. Һамысы бурда јазылыб. Бир дә ахы ајын икинчи јары-
мында чыхылмајачаг һә... Срагакүн кәндән, аһаңыздан расми бир тә-
һәһәгә алмышыг...

Зәһрабов. Нә тәһәһәгә?

Абдулла. Аһаңыз сиздән алдыгы алименти истәмир.

Зәһрабов. Нечә? Ајда отуз дәрә манат әлли үч гәлији истәмир?

Абдулла. Бәли, јазыр ки, оғлумун вәзијәти агыр олдугу үчүн
алименти она бағышлајырам.

Зәһрабов. Вәзијәти агыр?

Абдулла. Бәли, елә јазыр.

Зәһрабов. Бағышлајыр, саг олсун. Онда бу ајдан мәним маа-
шым отуз дәрә манат әлли үч гәлик артыр.

Абдулла. Бәли, бәли, аталар демискән пул ки, вар, ман јонгары-
лар. Аталар демискән, гәлијини гәдрини билмәјән, манатың гәдрини һеч
билмәз. (Абдулла чыхыр, дәһлиздә Эшрәфлә тогтушур.)

Бу кәңдүн Үч оғлу
Вахтјир Ваһабәддә

Эшрэф. Абдулла дајы, салам.

Абдулла. Тутак ки, элекжасалам, сонра?

Эшрэф. Сонрасыны өзүн билмирсен?

Абдулла. Чанын үчүн жохдур.

Эшрэф. Нија ахы, бу кун ајын дөрдүдүр.

Абдулла. А киши, пулу нејирсэн, аталар демишкөн, пул ки, вар, эл чиркидир.

Эшрэф. Абдулла дајы, (Әжилиб гулагына.) јардым кассасындан, задан биртәнар дүзәт, мәнә берк лазымдыр.

Абдулла (Әжилиб гулагына). Онда ишин ахырында кәл, амма неч, кәсә демә. (Дәһләздә телефон зонки. Эшрэф телефона тәрәф кедаркәл.) Елми иници омурсан, лап академик ол, чох хорузланма, мондон асымак сан. Аталар демишкөн, пулуи вар бәлисан, пулуи жохдур дәли. (Абдулла кедир.)

Эшрэф (дәстәји көтүрүр). Бәли, Пакизә, салам, Эшрәфдир, печә сан, Пакизә? Диссертасијанын музакирәси? Саат үчдәдир. Јох, хәстәсан, кәлмә. Кәлирсен? Онда өзүн бил. (Эшрэф дәстәји асыб јан отага кечмәк истәркән Шәләлә кәлир. О хејли пәришандыр.) Шәләлә, нә олуб?

Шәләлә. Неч бир шеј, мәнә Пакизә лазымдыр.

Эшрэф. Пакизә бу саат бурда олачак. Ахы, нија белә һәјачанлысан?..

Шәләлә. Неч... Билмирәм нејләјим. Ахы, сән дүнән мәктәбә нија кәлирдин, мән сәнә демирәмни ки, о мәни аддым-аддым изләјир.

Эшрэф. Јохса мәни көрүб?

Шәләлә. Көрүб вә бүтүн дедикләрини дә ешинди.

Эшрэф. Гој ешитени. Сән ки, ондан ајрылмысан.

Шәләлә. Нечә гој ешитсини. Эшрәф, бир дәфә бил, сәнин севдәни баш тутасы дејил, мәнән әл чәк, мәни бәдбәхт еләмә.

Эшрэф. Јохса инди хошбөхтән?

Шәләлә. Бәдбәхтә! Өз дәрдин өзүмә бәсдир. Елә инди Пакизә илә мәсләһәтә кәлдим. (Шәләлә аглајыр. Эшрэф чиб дәмәлины чыхарыб ону көз јашыны силәркән Зәһрабов әсәби һалда кабинетдән чыгып онлары көрүр.)

Зәһрабов. Бағышлајын, сизә мане олмадым ки...

Шәләлә (өзүнү итирир). Султан дадаш, Гулам мәни раһат бурахмыр, мәни һәр јердә көлкә кими изләјир. Һәдәләјир.

Зәһрабов. Мәслә ајдындыр, кет бизә, кәлиб данышарыг... (Әсәби аддымларла кабинетә кечир.)

Шәләлә. Бу да белә. Өзүм дә билмирәм кимә пәнаһ кәтирим.

Эшрэф. Еһ, Шәләлә, мән сәнән неч баш ахмадым... (Она јакынлашыр, алинн тутур.) Шәләлә, сән кәл мәнә гулаг ас.

Бу заман Гулам дахил олур

Гулам. Аһа... Јакшы тутмушам сизн. (Эшрәфә) Адә, сән јә'ни бир белә доғуланмысан ки, Гуламын арвадына саташырсан? Сән бәјәм мәни танымырсан? Инди нечәсән көзүнүн алтыны фәһәријим? (Эшрәфә һүчүм чәкир, Шәләлә ортаја кирир.)

Шәләлә. Гулам!

Гулам. Зашишат еләјирсэн ашнову? (Сәсә Зәһрабов чыхар. Шәләлә кедир.)

Зәһрабов. Нә олуб?

Гулам. Султан гәдәш, бунун чәзасыны ја өзүн вер, әкәр вермәсэн, мән өзүм ону чавабыны верәрәм.

Зәһрабов. Ахы, нә олуб?

Гулам. 3—4 күндүр арвады күдүрәм Көрүрәм бу һәриф Шәләлә

әл чәкмир, даһа билмир ки, папаг алтында оғланлар вар, кечәрәм је-
тә он илимдән, валлаһи...

Зәһрабов. Эшрәф, бу нә сөздүр?

Гулам. Адә, бу дунја һәрки-һәрки дунјасыдыр ки, һәр кәс истә-
рәни елијә? Бура јери дөкүл, кишисән, чых бајыра ајырд елијәк.

Зәһрабов. Гулам, бәсдир, һәр сөһбәтин өз јери вар, сән архајын
мән өзүм бу мәслә илә мәшгул оларам. Сән дә (Эшрәфә) кет, чамәзә-
хәбәр вер, он дәнгәјә музакирәјә башлајырыг.

Эшрәф кедир

Гулам. Көрүрсән дә.

Зәһрабов. Мән көрүрәм, сән буну мәнә јох, буна вурулан ба-
чыны де.

Гулам. Ким вурулуб буна?

Зәһрабов. Бачын Пакизә.

Гулам. Јох, әшин!

Зәһрабов. Бәли, зәлым ордан Пакизәни әлиндә сахлајыр, бур-
дан да Шәләләни.

Гулам. Јох, Шәләлә она мах вермир.

Зәһрабов. Мах нәдир?

Гулам. Јә'ни јакынлыг вермир.

Зәһрабов. Һардан билирсэн?

Гулам. Гулағларымла ешитмишәм. Бир һәфтәдир мән буналары
күдүрәм. Нә гәдәр дил төкүрсә бир шеј чыхмыр.

Зәһрабов. Бу даһа јакшы. Сән кәл бизә, бүтүн буналары бачы-
ларына даныш. Пакизә һәр јердә ону мүдафиә едир. Елә билир ки, бу ал-
чак онула евләнәчәк.

Гулам. Мән даһа буну бачыма нөш дејирәм, өзүм чавабыны ве-
рә билмәрәм бәјәм?

Зәһрабов. Мән нә дејирәм, сән она гулаг ас. Мән онун атасыны
таңула јандыраг истәјирәм. Дәлына сонра бахарыг. Инди кет бош-бош
бураларда авараланма.

Гулам. Авараланмајым нејләјим, ишим јох, күчүм јох.

Зәһрабов. Бәс ишләмирсэн?

Гулам. Јох, чыхартдылар.

Зәһрабов. Нија?

Гулам. Достун Фәхрәддин гојмады.

Зәһрабов. О пәчидир ахы?

Гулам. Мәрдимазар оғлу идарәмизә јазыб ки, Гулам Әлијонов ти-
рәртдә ишләмәк һүғугу әлиндән алыныб.

Зәһрабов. Көрүрсән?

Гулам (Зәһрабовла өзүнү көстәрир). Зор дөјүл ки, кишинин би-
ни көрмәјә көзү жохдур да.

Зәһрабов. Јакшы, неч ејби жохдур. Инди кет, ашхам кәләрсән,
данышарыг. (Гулам кедир.)

Зәһрабов (тәк). Бәли, Эшрәфин бу әһвалаты лап јеринә дүш-
кү. (Ишыг сөнүр. Јенидән јаныр. Гырмызы куша, Зәһрабов, Рүстәмов,
Пакизә, Эшрәф вә башга елми ишчиләр. Зәһрабов хејли һәјачанлыдыр.)

Ашчилардан башга, үмумијәтлә диссертасијада елминик аздыр.

Рүстәмов. Буну нәјә әсәсэн дејирсиниз?

Зәһрабов. Сән әлләш, гулаг ас. Чыкышлар аздыр, ситат аздыр.
Өз фикирләриндә неч бир алимә әсәсланмырсан. Сәнин мөвзун ха-
рактәрин тәрбијәси һагғындадыр. Лесгаф характер һагғында јазыр ки...

Инбиндән блокнет чыхарыб охумаг истәркән.)

Эшрэф. Шубһәсиз, классик педагог вә психологларын характер

Мирәстә. Сән билмирсән ки, бу күн раждениямдыр? Вахтында харабана кәлсәнә!..
Абдулла. Ахы, сәнин ражденияны кечирдијимиз ики ај олмәз.
Мирәстә. Бу күнкү башга раждениядыр, евләмәјимизин ијир.
минчи илдир, тез ол, кедирик концертә.
Абдулла. Елә ијирин илдир мән концертдәјәм, даһа мәнә нә концерт?

Мирәстә. Тез ол, кағыз-гәләмини јуғышдыр, көдәк.
Абдулла. Ахы, мәним ишим, күчүм вар!
Мирәстә. Тез ол, мән иш-зад билмирәм.
Абдулла. Сәнә нә вар, аталар демишкән, үчдә алачағын јох, беш.
дә верәчәјин. Аталар демишкән, јемисән ешшәји, минмисән һалваны,
Мирәстә. Нәји јемишәм, дедин?
Абдулла. Мән нәји дедим?
Мирәстә. Дедин ешшәји.
Абдулла. Јох, тәрсинә. Сән ешшәји минмисән. (Өзүнү көстәрар.)
Нә даланча ағлајан ушағын вар, нә дә дејинкән гајынанан.
Мирәстә. Јенә ушаг, Абдулла?
Абдулла. Бәс нә?
Мирәстә. Биләмишдим, бундан сонра бешик-бәләк дәрдинә гәлачагдым, инди бизә кәзмәк, динчәлмәк лазымдыр.
Абдулла. Онда гој динчәләк дә...
Мирәстә. Де узатма, дүш бабағыма.
Абдулла. Баш үстә, ичазә-вер папағымы көтүрүм. (Мирәстә Абдулланын голуна кирир.)

ПӘРДӘ

БЕШИНЧИ ШӘКИЛ

Султан Зәһрабовун еви. Һәмин күнүг ахшамы. Халидә пианода «Көнүл тәранәси»н чалыб охујур. Бу заман Фәхрәддин гапы архасында көрүнүр.

Фәхрәддин. «Көнүл тәранәси»! Мәним маһным.

Халидә. (өз-өзүнә). Маһны илә дә дәрдини дағыда билмирәм. Кимә дејәсән, нечә дејәсән? (Фәхрәддин зәнки басыр. Халидә гапыга тәрәф кедиб, Фәхрәддини көрүр. Көзләрина инанмыр.) Фәхрәддин, сән сән?

Фәхрәддин. Мәнәм, Халидә, нијә бу гәдәр тәәччүб едирсән?

Халидә. Ахы, сән... (Тутулур.) Хаһиш едирәм, әјләшин.

Фәхрәддин. Бәлкә бу көзләнилмәз кәлишимлә сизи нараһат етдим?

Халидә. Сиз нә данышырсыһыз, гәтијән! Әксинә, севиндијимдән нә едәчәјими билмирәм.

Фәхрәддин. Чох шадәм. (Пауза.) Нечәсиниз?

Халидә. Сағ олун.

Фәхрәддин. Бәс Султан һаны?

Халидә. Бу күн ичласлары вар дејә кекикиб. Һарда олса инди чәкәр. (Пауза.)

Фәхрәддин. Јәгин ки, Пакизә дә ичласдадыр?

Халидә. Бәли.

Фәхрәддин. Халидә, шүбһәсиз ки, мәним бу көзләнилмәз кәлишимин сәбәбини билмәк истәјирсиниз?

Халидә. Нә данышырсыһыз, биз ки, јад дејилик.

Фәхрәддин. Орасы еләдир... Анчаг һәр һалда мәним кәлишим сәбәбсиз дејил. Мән истәрдим ки, сөһбәтимиздә Султанла Пакизә дә иштирак едәјди. Вахтым олсајди көзләрдим. Анчаг кедәчәк јерим вар. Мәсәлә онлардан чох сизә аид олдуеуна көрә биз даныша биләрик.

Халидә. Бујурун.
Фәхрәддин. Мән Гуламын мәсәләси үчүн кәлишимәм.
Халидә. Гуламын?
Фәхрәддин. Бәли.

Халидә. Доғрусу онун барәсиндә сизинлә данышамаға даһа мәним үзүм кәлимир.

Фәхрәддин. Мәсәлә онда дејил, Халидә! Мән о заман она чәзә өрәндә мәгсәдим ону ислаһ евиндә тәрбијәләндирмәк иди. Анчаг көрүнүрү ки бу тәдбир баш тутмады. О, һәбсханәја әјри кетди, әјри дә кәлди.

Халидә. Бәли, гөзбәли гәбир дүзәлдәр.

Фәхрәддин. Хејр, бу даһил шикәстлији дүзәлтмәк олар. Кәлишим, инди әл-әлә вериб бирликдә бу аламы һәјата гајтараг.

Халидә. Өзү-өзүнә дүшмән олан бир адама башгаһы нечә көмәк едә биләр?

Фәхрәддин. Өјрәндијимә көрә ата-ананыз ону чох әркәјүн бөјүтүмүш, бир сөзү ики олмамышдыр.

Халидә. Бәли.

Фәхрәддин. Һәтта мәктәбә кетмирәм дејәндә дә, атасы онун хәлтиринә дәјмәмиш, беләликлә, ушағлыгдан онда зәһмәтә мәнәббәт һисси тәрбијә олунмамышдыр. Гуламын әсил бәләси да бурадан башламышдыр. Чүнки зәһмәт инсан характеринин биринчи мүүллимидир.

Халидә. Гулам олсә дә өзүнү ағыр ишә вермәз.

Фәхрәддин. Бах, елә буна көрә дә онун хасијјәтиндә јахшы әләмәтләр аздыр.

Халидә. Сиз ки, лап психологсуһуз.

Фәхрәддин. Ахыр вахтлар психолокија илә мәшғул олурам. Биздә чәзанын мәгсәди ислаһ етмәкдир. Позулмүш адамлар әксәр һалда ислаһ евләриндә тәрбијә олунурлар. Нә илә? Зәһмәтлә! Көүрсән 5 ил мөзә алаһ бир әлиәјри 4 илә, 4 ил јарыма ислаһ олуб гајыдыр.

Халидә. Доғрудур.

Фәхрәддин. Гулам исә он ил чәзә алды, он илә дә кәлди.

Халидә. Көүрсүнүз?

Фәхрәддин. Мән инди онунла чох чидди мәшғул олурам! О, јәһә һәр ан чинајәт төрәдә биләр. Ләкин биз она имкан вермәмәлијик.

Халидә. Биз нә едә биләрик?

Фәхрәддин. Бу саат дејим. Мән онун тичарәтдә ишләмәк һүгүрүнү өлиндән алмышым. Гој онун әли пулла ојнамасын. Хаһиш едирәм, сиз даһа ону һимајә етмәјәсиниз. Гојун о, һәјатда көмәксиз олдуғуну, бәрк ајагда һеч кәсдән јардым ала билмәјәчәјини һисс етсин. Сонра нә гәдәр елтиҗамы олса да сиз она пул вермәјин, чүнки јалһыз ичкијә сәрф едир, бир дә ону мейрибан бир диллә гаршыламајын. Бир бачы үчүн бу, нә гәдәр ағыр олса да сиз она гаршы сәрт олмаға чалышың. Хаһиш едирәм арамызда олан бу сөһбәтләри она демәјин.

Халидә. Нә дејирәм.

Фәхрәддин. (ајаға галхыр). Инди мән кедим.

Халидә. Дајанын. Бүтүн булардан сонра бәс сиз мәним һәјатимла марагланмағ истәмирсиз?

Фәхрәддин. Нечә мәкәр?

Халидә. Мән мәсләһәт үчүн дәфәләрлә сизә мүрачизә етмәк истәмишәм, анчаг чәсарәт етмәмишәм. Чүнки мән вахтында сизин мәсләһәтләринизә гулаг ассајдым, бу ишләр дә башыма кәлмәэди.

Фәхрәддин. Инди нә олуб ки?

Халидә. Мән артыг Султанла јашаја билмирәм. (Султан кәлир. Фәхрәддини көрүб ајаг сахлајыр. Гулаг асыр.)

Фәхрәддин. Сиз инди нә етмәк истәјирсәниңиз?
Халида. Ајрылмагдан башга әлачым јохдур.
Фәхрәддин. Бәс сәнин балаң? Ахы, истәр-истәмәз о көрпә сәниң
бир нәгдәдә бирләшдир. Сиз артыг ушаг дејилсәң, Халидә, аңасан!
Аңалыг хатиринә һәр шеј дәмәли өз бачардығын гәдәр Султан да та
сир етмәсләс. Будур мәннм сизә мәсләһәтнм.
Халидә. Демәк, белә... (Јаваш-јаваш пианоја јахынлашыр, нә
«Көнд таранәси»ни чалыр.) Бу маһны сизә нәји хатырладыр?
Фәхрәддин. Бу маһны һәлә сизинлә танышлығымызга гәдәр
Султанла кәсдијимиз дуз-чәраји мәннм јадыма салыр.
Халидә. Демәк, белә!.. (Маһнын кәсир, сарсылыр.)
Фәхрәддин. Өзүнү әлә ал, Халидә! Ахар суја ики дөфә дүшмәк
олмаз. Тарихи кери гајтармаг, јашадығын күиләри тәкрар етмәк мүмкүн
дејил. Әзиним, сәнә өз айләлә бәрәбәр хошбәхтлик арзу едирәм. Гула
һаггында дедикләримиз исә унутма. Саламат галын. (Кедир. Халидә јан
отага чәкилир.)
Зәһрабов (тәк). Демәк, белә! Фәхрәддин һәлә дә кәсдијимиз
дуз-чәраји унутмамшыдыр. О нә гәдәр аличәнабмыш. Бәс мән? Мән нә
чә? Мән чоҳдан унутмушам. Бәс вичдан? Бәс инсанлыг? Бу чәфәңкијјат
дыр. Сентиментал дүјгүлар мәннм кимиләр үчүн дејил. Гој бунула јан
ныз ахмаглар мәшгул олсулар. (Халидә кәлир.) О бурада нә едирди?
Халидә. Гуламын иши үчүн кәлмишди.
Зәһрабов. Сән, дәрәсә, кечмишинә, тәләбәлик илләринә гајт
маг, о илләрин ширин хатирәларини һәггигәтә чевирмәк истәјирсән?
Халидә. Һәр һалда истәдијимдән асылы олмајараг бу, мүмкүн
дејил.
Зәһрабов. Мән бунун мүмкүн олмасы үчүн сәнә көмәк едә бил
ләрәм.
Халидә. Нечә?
Зәһрабов. Бунун нечәси јохдур ки?.. Ајрылаг, вәссалам!
Халидә. Нечә истәјирсән.
Зәһрабов. Инда мән сабаһдан әризәми јазым.
Халидә. Јазын, мән һазырам. (Түкәз кәлир.)
Түкәз. Бура Султанын свидир?
Халидә. Бәли, бујурун. (Ичәри кечир. Султан һејрәт иччилә
бахыр.)
Түкәз. Буј, оғул, нә дурмусан? Кәл өпүшәк дајна.
Зәһрабов. Нә өпүшмәк, ај арвад, нә әчәб?
Түкәз. Буј... Нечә нә әчәб? Сән кәлмәдин, мән кәлдим дајна. Ол
маја кәлним будур?
Халидә. Бәли (Кәнара.) каш олмајајдым!
Түкәз. Машаллаһ, лап көзүндән вурмусан, ај Султан.
Зәһрабов. Нә вахт кәлмисән?
Түкәз. Срагақун.
Зәһрабов. Бәс һара дүшмүсән?
Түкәз. Баһар муәллимәкилә. Һә, нечә бојәм?
Зәһрабов. Һеч.
Түкәз. Ахы, биз бу бојдалыгдан бир јердә бөјүмүшүк. Елә бир
јашдајыг. Сәнин дә муәллимән олуб дајна. Бәс нәвәм һардадыр?
Халидә. Дәрсләдир, инди кәләр.
Түкәз. Нәнә олуб, мән һәлә нәвәмнм көрмәмишәм, она бир бәхшиш
кәтирмишәм. (Хурчундан бир халча чыхарыр.)
Халидә. Чоҳ көзәлдир.
Түкәз. Өзүм тохумушам. Султан, јахын кәл, бу јерләр сәнә тә
нышдырма?

Зәһрабов. Јох, танымырам.
Түкәз. Нә тез јадындаг чыхартдын, бала! Бах, бу сәнин топалды-
н ојнадығын јерләрдир, дајна.
Зәһрабов. Чинарымиз дурурму?
Түкәз. Дурур, оғул.
Зәһрабов. Архымыза су кәлирми?
Түкәз. Кәлир, оғул, кәлир. Һәр шеј өз јериндәдир. Тәкчә... сән
орхсан, адам өз ел-обасынн...
Зәһрабов. Бунула нә демәк истәјирсән, ана?
Түкәз. Мән бир вахт сәнин охудугун сөзләри јалына салмаг иста-
дырам.
Ариф (кәлир). Кәл ајагтабыларымы чыхарт.
Түкәз. Олмаја ивәмдир?
Халидә. Бәли.
Түкәз. Нәнән сәнә гурбан олсун.
Ариф. Дајан көрәк. Бу кимдир?
Түкәз. Нәнән, бала, нәнән...
Ариф. Бәс бу вахта кими һарда идин?
Халидә. Кәндлә иди, оғул.
Ариф. Кәндлә! Кәнд нечә олур, ата?
Зәһрабов. Кәнд... Кәнд... Нә билим нечә олур?
Түкәз. Мәннмлә кәндә кедәрсәним?
Ариф. Кедәрәм.
Түкәз. Инди билирсән кәнд нечә көзәлдир? Агачлар чичәкләниб,
илар көјәриб, гушлар өзләринә јува тикир... Чајлар шырылдајыр.
Зәһрабов. Јахшы, даһа нә вар, нә јох?
Түкәз. Һәр шеј өз јериндәдир. Фәхрәддин дә, Әшрәф дә сәнин ки-
н охумуш дејилләр. Нијә онлар тез-тез кәндә кәлир, сән јох? Нә исә, бу
илдәни көтүр, ас чарпајынн далына. Бир јатанда, бир дә дуранда она
јох. Мәнн унутсан да кәнди унутма. Оғул, илан иландыр ки, онун да кү-
н торпагдалыр. Гүјругунун јердан үзүлмәси илә өлүмү бир олур.
Зәһрабов. Јахшы сөзләрдир, дајан бир јазым. Мүһазирәләрдә
јазым олар.
Түкәз. Елин һеч пис сөзү олмаз, бала! Аңчаг, онлары дәфтәрә
оқурајә јазыб әмәл едәрләр. Фәхрәддин, Әшрәф нечәдир? Онлара ана-
рийдан кағыз кәтирмишәм. Сизә кәлирләрми?
Халидә. Бајаг Фәхрәддин...
Зәһрабов. Јох, кәлирләр.
Түкәз. Бәс сиз нечә достеунуз? Јох, Султан, һеч хошума кәл-
мирсән.
Зәһрабов. Биз дост дејилик. Онлары да мәнә нүмунә көстәрмә.
Султан да бош-бош данышма. Анладын?
Түкәз. Анладым, оғул, анладым. Инди лап јахшы анладым. Һәр
неји анладым (Галхыб кетмәк истәјир.)
Ариф. Бәс һара кедирсән, нәнә?
Түкәз. Кәлдијим јерә, нәнән сәнә гурбан.
Ариф. Бәс нә тез, кетмә, нәнә, биздә гал.
Түкәз. Јох, оғул, сән кәндә кәләрсән. Бура чоҳ дарысгалдыр.
(Кедир.)
Ариф. Ата, сән нејләјирсән?
Зәһрабов. О кетдимн... Ахы, сиз дә... Ону гојмајајдынын... (Гу-
н кәлир.)
Гулаам. Истәмирәм мән беләнчик жизни.
Халидә. Јенә нә олуб?
Гулаам. Ахырда намуссузлуғу да бојнумуза көтүрдүк!

● БУ КӨНДҮНҮҮ ОҒУ ●
● Бөхтишар Ваһабзadə ●

Халида. Нә олуб ахы?
Гулам. Нә олачаг? Тә'рифләдиңи Әшрәф бизим арвада мазар охуйур.
Халида. Нечә?
Гулам. Икисини дә бир јердә көрмүшәм. Ган вурду бейнимә, икә тәлим бешбармагы чыхарыб көзүнү алтыны фонәрләјәм, јенә ләшәк шейтанә дејиб дајандым. Султан гәдәш дә билир.
Зөһрабов. Бәли, сләдир ки, вар..
Халида. Ола билмәз. (Пакизә кәлир.)
Зөһрабов. Инди нә етмәк истәјирсән?
Гулам. Вуруб тир узадчагам, дүшәчәјәм газамата. Вурмајачагам — бу да кишилликдән дөјүл.
Зөһрабов. Әкәр киши олсан вурарсан. Онсуз да тусанчлыкта адам вурмаг указа дүшүр.
Халида. Мәсләһәтиндән уганасан. Дәлиганлы бир адама көр бә нә өјрәдир.
Пакизә. Будурму сәнин тәрбијә методун?
Зөһрабов. Елмин бура дәхли јохдур.
Пакизә. Алим икүзүлүм олмалыдыр? Јазанда бир чүр, ишдә башга чүр. Мәнә галырса бу бөһтандир. Әшрәф белә иш тутмаз.
Зөһрабов. Чүнки о сани севир, һә? Ај јазыг, сән ону мұдафә елә, о да јажшылығын авәзини белә чыхар. (Гулама.) Әјләш, бизим иларонни адына бир шикајәтнамә јаз. Орада бүтүн көрдүкләрни тәфсир лән гејд елә.
Гулам. Елә инди?
Зөһрабов. Бәли, бу саат. Мән ону гануни олараг елә мәһв елди ки, өзү дә афәрин десин. Бундан сонра десин көрәк кими тәрбијә етмә лазымдыр, мәни ја ону?
Халида. Интигам алмагда маһирсән.
Зөһрабов. Дарвин демин ки... Бу саат гој тапым (чибиндә блокноту чыхарыр) һәјат мұбаризәдир, күчлүләр, күчсүзләри мәһв ет мәлидир. Бу, табиятин әзәли гануундур. (Јан отага кечир.)
Гулам. Демәк, Әшрәф дә белә кетди. Инди галды мәним мәсләм. Сән Фәхрәддини көр, дејинә мәнә долашмасын, гој ишләјәк, Јох валлаһ, јенә кечәрәм он илимдән... ону..
Халида. О дәфә сәндән өтрү мәһәббәтимдән кечиб һәјатымы әз лымын бири илә багладым. Инди нејләјим?
Гулам. Бөјнума миннәт гојурсан, бачы?.. Бәс мән нечин демирәм ки, чаванлығымдан кечиб сиз бөјүтүмүшәм?
Пакизә. Мән бүтүн бу ишләрин тәгсирини сәндә јох, өзүмүзә көрүрәм. Биз сәни ганалдарымызын алтына алмасайдыг, сән...
Гулам. Мәнә? Бөјүк гәдешүвә дејирсән булары? Неч ејби јохдур, Пакизә! Инди агзувуз чөрајә чатыб үстүмә хорузланырсыныз? Нә үзәк, гәмүн кәм.
Халида. Гулам, дүзү сәнин дәрдини чәкмәкдән даһа мән јорү мушам.
Гулам. Демәк белә?.. Даји мән дост-ашиадан нөш күсүрәм? Бә бачыларым мөндән үз дөндәрәндән сонра башгасына нә кәлиб. Күл мән ним башыма! Дүнијада на гоһум-гардаш вар, нә дә дост-ашина.
Халида. Инди сәнә нә лазымдыр?
Гулам. Нә олачаг? Бир ајдыр ишләмирәм. Көпүјә күдлә атыраманата шыллаг.
Халида. Кәл биздә је, ич, кет евиндә јат. Шәләләни дә унут кә сини.
Пакизә. Догрудан даһа ондан сәнә арвад олмаз.
Гулам. Һә?

Пакизә. Мәни истәмәјини, мән неч истәмәрәм. Зорла сән ону ар-вә етмәјәчәксән ки?
Гулам. Бәс онда мәнә бигејрәт демәзләр?
Пакизә. Әкәсиә, сән ону сахласан бигејрәт оларсан.
Гулам. Бу дејсән бейнимә батыр ахы. Келим бир Атобба илә шәләләтим. (Кедир.)
Халида. Јазыгым да кәлир, анчаг, нә едим?
Пакизә. Јазыгын кәлмәсин. Јолда Фәхрәддини көрдүм. О, сәнин-дә яшшылығын мәнә дели, ағыллы фикирдир.
Халида. Балам, бәс бу нә сөһбәтдир? Јә'ни Әшрәф догрудан..
Пакизә. Ону дема, Халида. Јарама тохунма, неч бир шеј баша билмирам. Ахы, о, һәтта мәнә бир дәфә үрәжини дә ачмаг истәјир-үш. Бәс бу нәдир?
Халида. Анчаг мән Әшрәфин Шәләләјә олан мејлини һисс ет-тишдим. Һәтта бир дәфә Шәләләдән сорушдум да. О...
Пакизә. О нә дели?

Зөһрабавә кәлир

Зөһрабов. Сабаһдан Әшрәфин мәсәләсини инзибати јолла һәл ет-тиб говурам. Сән дә партија хәтти илә чәзасына вер, рәдд олуб кетсин.
Пакизә. Бахарыг.
Зөһрабов. Нечә бахарыг? Бир јандан сәни алдадыр, бир јандан да гардашынын намусуна тохунур. Сән буна нечә дөзүрсән?
Пакизә. Гардашымын арвады гардашымы севмир ва ондан бо-шаныб, даһа бу ишә гарышмагымызын нә лүзүму? Әшрәфлә Шәләлә мә-сәләснә кәлинчә она бахарыг!

пәрдә

АЛТЫНЧЫ ШӘКИЛ

Үчүнчү шәкилдәки сәһнә. Парк, ресторан. Пәрдә ачыларкан Шәләлә көрүнүр, Әшрәф ону тә'риб едир

Әшрәф. Шәләлә, салам, кими көзләјирсән?
Шәләлә. (күлүмсүнүр.) Мәни бура Пакизә чагыртдырыб. Бир ашан сонра о, бурда олмалыдыр. Сән кет, Әшрәф, бизим кизли сөһбәти-нә сар.
Әшрәф. Даһа мән нијә кедирәм? Бу лап јажшы, елә бир јердә шәбәт елијәк. Гој о да һәр шеји билсин.
Шәләлә. Јох, Әшрәф, о неч бир шеј билмәмәлидир.
Әшрәф. Ахы, нијә?
Шәләлә. Сәни анд верирәм дүнијада ән чох севдијил адамын ча-шына, кет бурдан.
Әшрәф. Мәним ән чох севдијим адам мә'лумдур. Сәнинки исә һә-р јох. Ону де, келим.
Шәләлә. Јажшы, зарафаты бошла.
Әшрәф. Кедирәм, анчаг сиз сөһбәтинизи гуртаран кими кәләчә-рәм, (Әшрәф кедир.)
Шәләлә. (тәк.) Онун мәнә бура нә үчүн чагырдығын јажшы дидирәм. Анчаг она нә чаваб верәчәјими билмирәм. Аглымы тамам итир-ишәм. (Кәзинир, Пакизә кәлир.)
Пакизә. Салам!
Шәләлә. Салам, Халидәкилин мәсәләси нечә олду?
Пакизә. Нечә олачаг, бошанырлар. Бу күн саат үчдә ишләриннә ачылачаг.

Шәләлә. Лазыг Халидә!.. Неч олмаса сиз гоҗмаҗаҗдыныз.
Пакиза. Артыг кечдир. Султан неч ева дә кәлмир. (Уауң сүкут)
Шәләлә, биз һәр шеҗдән эваәл достуг, деҗилми?
Шәләлә. Бәли.
Пакиза. Достлугумуза анд тч ки, суалларыма дүзкүн чаваб
рачәксән.
Шәләлә. Анд ичирәм.
Пакиза. Сән, Әшрәфин институтдан говулмасына һеҗифидәни
сәнми?
Шәләлә. Шүбһәсиз.
Пакиза. Онда сән бил ки, онун талеҗи сәнин чавабларындан аса
лдыр. Сән һәҗигәти демәлисән.
Шәләлә. Һәҗигәти... Аһ, Пакиза!
Пакиза. Бәли, һәҗигәти. (Пауза.) Де көрәк о, доғруданмы сән
севир?
Шәләлә. Бу дәһшәтдир, баһым!
Пакиза. Һәр нә олур-олсун, мәнә өзүмү алдатмаг лазым деҗим.
Һәҗигәти билмәк лазымдыр. (Шәләлә сусур.) Сусурсан, бәлкә сән мәнә
ону дәличәсинә севдјими билдјиндән һәҗигәти кизләдирсән? Кизлә
мә, баһым, кизләтмә, һәҗигәт ачы олса да хошдур.
Шәләлә. Мән... мән (Сыхылыр, көркин һаллар кечирир.) ону һ
мишә...
Пакиза. Бәлкә сән мәнә көрә... она олан мәнәбәтини кизләди
сән?
Шәләлә. Ахы (боғулур, ону гәһәр тутур.)
Пакиза. Дедим ки, сыхылма, дүзүнү де... Сән ки, мәнә тавы
јырсан.
Шәләлә. Мән вичданым гаршысында пакам, Пакиза. Мән сә
хәҗанәт етмәмишәм
Пакиза. Билрәм, Шәләлә, билрәм. Сәнин бүтүн бу һәҗәчәнд
рына да сәбәб мәнә олан сәдагәтлиндир.
Шәләлә. Мән сәнә көрә, јалныз сәнә көрә ону һәр дәфә рәдд е
мишәм. Дүзү мән дә ону... (Аглајыр.)
Пакиза (сарсылыр). Инди ки, беләдир, сән бир изаһат јазма
ва орада сән дә ону севдјини билдирмәлисән.
Шәләлә (севинчәк). Бунула о гуртарырмы? (Әшрәф көрүнүр)
Пакиза. Әшрәф, һахан кәл.
Әшрәф (јахынлашыр). Салам.
Пакиза. Әшрәф, сәни тәбрик едирәм.
Әшрәф. На мүнәсибәтлә?
Пакиза. Сән севдјин кими, Шәләлә дә сәни севирмиш.
Әшрәф. Бу ола билмәз!
Пакиза. Өзүндән соруш!
Әшрәф. Шәләлә, бәс бу вахта гәдәр...
Пакиза. Һә, онун сәбәби вар. О, Халидә илә мәним үзүмдән к
билмирмиш. Инди иса һәр шеҗ ајдындир. Сизи үрәкдән тәбрик едирәм.
Сизә хошбәхтлик арзу едирәм. (Бу заман Гулам даһил олур. О аҗ
дыр.)
Гулам (тәәччүблә). Вадә... Пакиза! Гардаш папағыны јерә
хурсан?!
Пакиза. Кедәк, Гулам, бу бәлә дә олмалыдыр. Чүнки севән сев
ниндир.
Гулам. Нечә јә'ни севән севәниндир? Тапан тапаның олсајды
да көрәк овчу туласы хан олајды.
Пакиза. Сән ону бошамысан, гуртарыб кедиб.
Гулам. Чох да бошамышам...

Пакиза. Бошамысан, даһа ондан нә истајирсән? Кедәк, үлкүчүнү
итидә, башла һалал зәһмәтә (Пакиза Гуламы чәкә-чәкә апарыр.)
Әшрәф (Пакизәнин архасынча). Бу гыз нә гәдәр аличәнәб инсан-
...
Шәләлә. Мән онун бөјүк гәлбине гибтә едирәм. О, бу ишдә өз мәнә
һәббәтиндән белә кечди.
Әшрәф. Нечә јә'ни өз мәнәбәтиндән?
Шәләлә. Бәли, өз мәнәбәтиндән! О сәни севирди.
Әшрәф (тәәччүблә). Мәни?
Шәләлә. Бәли, сәни. Мән јалныз буна көрә сәни рәдд едирдим.
Онун мәнәбәтини мане олмаг истамирдим.
Әшрәф. Мәнәбәтини нә гаршыг-долашыг јоллары олурмуш.
Шәләлә. Бәли, мәнәбәт елә буна көрә дә мәнәбәтдир!
Шәләлә илә Әшрәф јаваш-јаваш кедирләр. О бири тәрафдән Гулам һевлак һалда кәл
Гулам. Һаны онлар? Јох, мән буна дөзә билмәрәм! Нечә јә'ни кә
үмү бах-бах аравды әлиндән алсыллар? Јох, Гулам, сән ахы кишисән.
(Бирдән нә дүшүнүрсә әлләри бошалыр, кәдәрли бир көркам алыр. Өз
үзүнә.) Ахы, сән нејләчәкәксән, ај сәрчә? Онлары өлдүрчәксән? Тутат
кы, өлдүрдүн, сән бундан нә газанырсан? Неч нә! Сәни јенә дә дамлаја-
нлар. Һәр шеҗә һәсрәт галачагсан. Јох! Ахы, мән јашамаг истајирәм!..
Еһ вафасыз дунја! (Әлләри илә башына вурур.) Доғру дејибләр ки, адам
өз-өзүнә еләҗәни аллаһ да еләҗә билмәз. Еһ кечән күнләр... Өпик үзүнә
һәсрәт галмышам. Гоһум-гардаш мәнән үз дөндәрди. Доғру дејибләр ки, адам
бахыр, ресторән әлдән чыхды, аравд әлдән чыхды. Бәс инди мән нејлә
им? (Кетмәк истаркан ресторәннен чыхан Атоббаны көрүб аҗаг сахла-
ыр. Атобба Гуламла чох сојуг саламлашыб кечир, Гулам ону сәсләјир.)
Сәнә нә олуб, балам, дај сән дә сәјмирсән бизи?
Атобба. Неш сәјмирам?
Гулам. Адам ишдән чыханда, касыб оlanda дост-ашна белә ели-
р?
Атобба. Сәјмајыб сәнә нејләдим, ај Гулам? Салам вердим ки.
Гулам. Кәлсәнәм дај салам да вермиҗәсэн?
Атобба. Истамирсән вермәрик.
Гулам. Инди белә олду, Атобба? Неч ејби јохдур, гәмүн кәм!
Атобба. Ахы, сән нә дејирсән?
Гулам. Тәсгир сәндә дөјүл, мәнәдир. Адә, мән сәнинчүн дај неј-
ләмәмишәм?... Касыб вахтында чибивә пулачан гојмушам. Елә бах, бу
ресторән шаһиддир ки, мән сәнә нагада хәрләмишәм. Инди мәним әлим
шағы дүшүб...
Атобба. Еләдикләриүв башыма чыхырсан, Гулам? Кедәк нагада
чирмисән, мән он гат артыг ичирдим сәни...
Гулам. Лазым дөјүл мәнә сәнин арағын.
Атобба. Онда мәнән нә истајирсән?
Гулам. Адә, кет бурдан... Әлимдән хата чыхмамыш! (Атобба кет-
кәк истајир.) Накишини бири!
Атобба. Кишиклән сән неш данышырсан? Кишијдин, әкәм, ар-
вады неш әлүндән вердүн?
Гулам. Нечә? (Атоббаның үстүнә атылыр. Атобба дәрһал чибин-
ни вахты илә Гуламына она багышладыгы бычагы чыхарыб ону вурмаг
истаркән архадан Әшрәфлә Пакиза көрүнүр, Әшрәф Атоббаның әлини
авада сахлајыр.)
Әшрәф. Дајаның. (Бычаг јерә дүшүр.)
Атобба. Јахшы, неч ејби јохдур.
Гулам (бычагы јердән көтүрүб диггәтлә бахыр). Өз бычагыма

өзүмү вурурдун? Ей дунја! Дост өз бычагымла мени вурур, дүшмөн өлүмдөн хилас едир. (Атобба кедир, бир гэдэрдэн Эшрэфла Пакиза да кедирлэр. Гулам төк галыр, чох дилхор налда жахындакы скамјада эл дөшир, дэриндэн аһ чөкир.) Ај дунја!.. Сөнин нэ јаман енишин, јошушун вармыш... Сөн нэ јаман е тибарысесанмыш!.. (Өлинде чөлик Баһар мүәллима кәлир. О, Гуламын гаршысындакы скамјада элдошир. Китаб окујур. Нэрдэнбир ејнэјинин алтыдан Гуламы сузур. Гуламын ирси сөјүмашидыр. О, нэ едөчөјини билмир, ајага галхыр, агачдан бир буага гырыб элинде ојнадыр. Буу көрөн Баһар мүәллима эсөбилэшир.)

Баһар. Агачы нијэ гырырсан, бала?
Гулам. Сөнин агачындыр?
Баһар. Елө кэрөк мәним ола?
Гулам. Сөнин дөјүл, нөш данышырсан?
Баһар. Мәним дејил, елиндир. Ел малына нијэ хөјанэт еләјир-сөн? Нарда ишләјирсэн, огул?
Гулам. Допроса беллады ки... Дүзү мән белөнчик суаллара ча-ваб вермәкдән јорулмушам.

Баһар. Ја'ни башын чох чөнчөлләрө дүшүб?
Гулам. Елө инди дө чөнчөл ичиндөјөм.
Баһар. Јәгин тәгсир өзүндөдир. Демәк һеч јердө ишләмирсэн?
Гулам. Јох, бекарам. аһ... (Өлини чибинэ атыр, папирос тутусуу чыхарыр.) Папиросум да гуртарыб.
Баһар. Сөнин кими оғланын бекарам демәси тәэччүблүдүр. Киши дө бекар олар?

Гулам. Бәли! Бу да кишилијимизә тохунду. Мәндөн нэ истајир-сөн, ај гары?
Баһар. Сөндөн, кишилик, мәрдлик!
Гулам. Бәс табағныдакы арвадды?
Баһар. Арвадлары тәңгир-еләмә. Мән арвадам, өзүмүн дө 80 јашым вар. Амма јенә ишдән ајрылмамышам. Ишдән ајрылан күнү өлүм истајирәм. Инсан јалныз өз таһмәти илә инсандыр. Бәс сөн, сөн нәсәй? Бекарсан... Мәнә көрә бакар адам јохдур. Экәр бекардыр, бир иш көр-мүрсә, демәк адам дејил.

Гулам. Бәс һејвандыр?
Баһар. Јох, һејван да дејил, чүнки... һејванлар да бекар олмур.
Гулам. Ишә дүшмәдик?
Баһар. Ишә дүшсән јахшыдыр, иш сәни ајыллар. (Гулам ајага галхыб көзинир. Бу заман Эшрэф вә Шөлалә кәлир. Онлары көрөн Гулам эсөби аддымларла кедир.)

Эшрэф. Баһар мүәллима, салам!
Баһар. Салам. О һара кетди?
Эшрэф. Ким?
Баһар. О дөләдүз.
Шөлалә. Јәгин Гуламы дејир.
Эшрэф. Ону нејләјирсиниз?
Баһар. О мәнә десин көрүм онун мүәллими ким олуб, онун вәли-дејни кимдир?

Эшрэф. О, сизин сабиг тәләбәниз Султан Зөһрабовун гајыныдыр.
Баһар. А... Демәк бу, Арифин дајысыдыр! Дејирәм ахы, јахшы икид дајысына чөкөр.

Эшрэф. Нә олуб ахы?
Баһар. Мән инди онларла, зөһрабовларла даһа чидди данышмы-лыјам. Јохса ушаг бу дајынын тә'сири алтында лап корлана билер. Мән онлара апарын. Султанкилә.

Эшрэф. Мүәллима, инди онлар евдә олмазлар. Јарым саатдан сөнрә мәнкәмә онларын бошанма ишинә бахачаг.
Шөлалә. Елө биз дө инди ора кедирдик.
Баһар. Јох, мәни онлара апарын. Мән буна јол вермәрәм.

ПӘРДӘ

ЈЕДДИНЧИ ШӘКИЛ

Зөһрабовун ени, Ариф так отуруб ишанә кәлир. Гулам кәлир. Ариф ону көрөн кими үстүнә атылыр.

Ариф. Гулам дајы! (Долухсунур.)
Гулам. (Арифи гучаглајыр.) Нә вар, огул? Нијә белә кефсизсөн?
Ариф. Гулам дајы, атамы һеч көрүрсәнми?
Гулам. Атан үчүн чох дарыхырсан?
Ариф. Бу күн дүз ики һәфтәдир ки, ону көрмүрәм. Евимизә кәл-мир.

Гулам. (сарсылыр.) Дарыхма, огул.
Ариф. О, евимизә кәләчәкми? (Гулам нө чаваб верәчөјини бил-мир. Суалы гулаг ардына вурур.) Сөннилә дејиләм, дајы, атам евә кәлә-чөкми? Бу күн анам о гәдәр аглајыб ки, һеч билмирәм буллара нә олуб?
Гулам. Дарыхма, Ариф, атан јенә евинизә гајыдар, анан да агла-маз. (Баһар, Түкәз вә Эшрэф кәлирләр. Гулам Баһары көрүб јан отага чәкилир). Вахсеј Фатма кәлди гач!

Баһар. Булар евдә јохдур.
Ариф. (Баһарын үстүнә атылыр.) Мүәллима.
Баһар. Анан һаны, огул?
Ариф. Евдә јохдур.
Түкәз. Һара кедиб?
Ариф. Билмирәм, нәнә.
Баһар. Мә'лумдур, вахты итирмәк олмаз. (Онлар кетмәк истәр-кән Ариф Түкәзин гучагына атылыр.)

Ариф. Кетмә ахы... Мән...
Түкәз. Јахшы, огул, кетмәрик.
Баһар. Түкәз, онда сөн ушагла гал, биз кедәк. (Баһар вә Эшрэф кедирләр. Бу заман Гулам да јан отагдан чыхыр.)

Гулам. Сөн өләсән бу арвад эл чөкмәз ки... Ариф, сөн нәнәлә гал, мән дө инди кәлирәм. (Гулам кедир.)
Ариф. Нәнә, сөн о күн нијә тез кетдин?
Түкәз. Ишин варды, огул. (Түкәз аглајыр.)
Ариф. Нијә аглајырсан, нәнә?
Түкәз. Ағламырам, гадан алым. (Көз јашыны силир.)
Ариф. Даһа мәни гојуб кетмәјәсән аа!.. Нәнә, сөн нағыл билир-сэн?

Түкәз. Билирәм.
Ариф. Мәнә һеч ким нағыл данышмыр. Амма Вағифин нәнәси ондә о гәдәр нағыл данышыр ки... Өзү дө онлардан кетмир. һәмишә Вағиф-килдә галыр.

Түкәз. Јахшы, мән дө һәмишә сиздә галачағам, сәнә чохла нағыл данышачағам.

Ариф. Онда бирини даныш.
Түкәз. Јахшы. (Пауза.) Бири вар иди, бири јох иди, бир падшаһ варды. Онун Мәликмәммәд адында бир оғлу варды. (Халидә вә Пакиза кәлирләр.)

Ариф. Ана! (Халидәни бојнуна сарылыр, Халидә динмәзчә элә-шир. Дәрин сүкут.) Ана, билирсэн, нәнәм дејир ки, һәмишә биздә гала-

чаг. (Халида динмир.) Ана, дејирдин ахы атам да калачэк, бас није калачек мади?!
П а к и з а. Ариф, индичо атан да калачек.
Т у к э з. Нә олду, гызым, жоха ниш-нишдан кецди?
П а к и з а. Јох, Фәхрәддин разылыг вермади.
Т у к э з. Саг олсун Фәхрәддини. (Халиданин алнындан өпүр.) Гызым, адамын бири дәли оlanda, бири ағылыш олар.
Х а л и д а. Ех, ана...
Т у к э з. Јох, гызым, мән һамысыны билирәм. (Фәхрәддинлә Зөһрабов кәлир, Ариф атасынын үстүнә атылыр.)
А р и ф. Ата! Бас сән һардајдын? Мән...
З ө һ р а б о в. Кет, Ариф, кет нәнэнин јанына. (Ариф пәрт һалда јан отага кечир.)
Т у к э з. Султан, елә бир бу һөнкәмән галмышды?
З ө һ р а б о в. Сән гарышма.
Ф э х р э д д и н. Нечә јәни гарышма, сәнни бу ишинә анан да гарышмајыб бас ким гарышачағ?
З ө һ р а б о в. Ахы, Фәхрәддин, сән баша дүшмәк истәмирсән ким мәнни дә өз әгидәм, өз фикрим вар. Сынмыш габы јенидән јамамағ мүмкүндүрмү?
Ф э х р э д д и н. Исанын әлиндә һәр шеј мүмкүндүр.
З ө һ р а б о в. Бунула белә үрәјә һөкм етмәк олмас.
Ф э х р э д д и н. Олар. Бунун үчүн шуур вә мөһкәм ирадә лазымдыр!
З ө һ р а б о в. Ирадә!. (Истеһзалы күлүшләрлә күлүр.)
П а к и з а. Није күлүрсән? Ирадә инсан һөјатынын ән бөјүк нә әһәтибарлы сүканы дејилими? Кәмини иларә едән сүкан олдуғу кими, ниш саны иларә едән, ону һәјатын бүтүн туфанларындан саламағ чыхаран да ирадәдир, јолдаш психолог.
З ө һ р а б о в. Нәһәјәт, сиз мәнән нә истәјирсиниз?
Т у к э з. Вичдан, намус, гејрәт. Јадындан чыхартма ки, сәнни атам бу дунјадан намусла кетмишдир.
Ф э х р э д д и н. Намусла јашамағ сәни һәм вәтәндаш, һәм дә бир коммунист кими дүшүндүрмәлидир.
З ө һ р а б о в. Мәкәр мән намусуз јашајырам? Партија о бәјдә елән иларәнин башына мәнни директор гојуб, (Баһар вә Әшрәф кәлирләр.) Кәнарда дајаныб сөһбәтә гулаг асырлар.)
П а к и з а. Елә орда да партијанын етимадыны доғрултмадын, јахшы әилә башчысы олмадығын кими, јахшы иларә башчысы да дејил сән. Бах, будур сәнни фажиән.
З ө һ р а б о в. Гуртардыныз?
Б а һ а р. Јох! Нәлә инди башлајырыҗ. Унутма ки, бу һәрәкәтләрине кәра сәнни јеринә мән хәчәләт чәкирәм, ахы сәң мәнни шакирдим олму сән, инди исә мәнни һәр шејдән әввәл бир мүәллим кими Арифин кәләчәкни нараһәт едир. Сән ону тамамлә унутмусан. Сән өз худбиллијин учундан өзүнү чәмијјәтдән јүксәк тутурсан. Нә үчүн? Она кәра ки, сән вичданыны итирмисән, Инсан үчүн вичданыны итирмәкдән бөјүк фажиә ола билмәз! Бах, бу күн сән һеч кәсдән утанмадан, хәчәләт чәкмәдән өзүнү һағлы олдуғуну сүбүтә чалышырсан. Нечә олмаса өзүндән утан, вичданын гарышында һесабат вер, вичданындан утан!
З ө һ р а б о в. Сиз һеч бириниз мәнни баша дүшмәк истәмирсиниз.
Ф э х р э д д и н. Сиз, һәр икниниз хәсијјәтимиз тутму дејә, ајрыҗ мән истәјирсиниз. Бас сиз, Зөһрабов, бир психолог кими зидд хәсијјәтләр рин дејишәб бир-биринә уғуулашмасыны мүмкүн һесаб едирдиниз?
З ө һ р а б о в. Бурда јох!

Б а һ а р (бир китабча чыхарыр). Кәрәк ки, бу китабчаны сиз јазмисыныз?

З ө һ р а б о в. Бәли.

Б а һ а р. Сиз мәшһур рус психологу Лазурскидән ситат кәтириб рсыныз: инсан хәсијјәти дәјишмәз бир шеј олмајыб һәр күн, һәр сәһәр дејишә биләр. Еләдир?

З ө һ р а б о в. Бууну мән демирәм, мәнән әввәл дејибләр, мән дә дејирәм етмишәм.

Ә ш р э ф. Демәли, сиз тутуғушу кими јалныз ағызлардан сөз гапыр-сыныз? Дејидиниз сөзүн мәнәсыны исә өзүнүз баша дүшмүрсүнүз?!

З ө һ р а б о в. Мәнчә елмин бура дәхли јохдур.

Б а һ а р. Нечә јәни елмин бура дәхли јохдур? Ахы, сиз китабчада јаздыгыныза һәјатда зидд кејирсиниз.

Ә ш р э ф. Бах, елә мән дејидим дә будур. (Гулам, Абдулла вә Миррәстә әлләриндә шәрәб шүсөләри кәлирләр.)

А б д у л л а. Сизи барышмағыныз мүнәсибәтилә тәбрик едирик. Кетмишдик мөһкәмәјә, дејиләр ки...

Ә ш р э ф. Аталар мишкән, бир аз тәләсмисиниз, һәлә дајанын.

А б д у л л а. Мәнни дајанасы тәһирән јохдур. Гулам, бу шампанскини ач. (Пакизәјә.) Гызым, бакаллары бәри кәтир.

М и р р э с т э. Сән дә бир дајан кәрәк а!..

Г у л а м (Пакизәјә). Нә бахырсан, стәканлары кәтирсәнә.

Ф э х р э д д и н. Гулам, һәлә дајан!

А б д у л л а. Паһо зырылтынын бөјүјү һәлә далда имини ки!

Ф э х р э д д и н. Сән анан үчүн исә оғул олдуғун кими, оғлун үчүн дә исә атасан, дајан, бу саат мән сәнә сүбүт едим. Мәһкәмәдә етмәдијими бурала етмәјә сән мәнни мөчбур едирсән. Ариф!

Ариф кәлир

А р и ф. Нә дејирсән, әми.

Ф э х р э д д и н. Мән бу ушағын кәрәк гәлбини зәдәләмәк истәмирим. Ариф, сән атаны чох истәјирсән, ја ананы?

А р и ф. Атамы да истәјирәм, анамы да.

Ф э х р э д д и н. Јахшы, Ариф, инди атаңла анан ајрылыр. Билирсән ајрылмағ нәдир? (Ариф башыны булајыр.) Јәни бир јердә јашамағ истәмирләр. Инди бас сән онларын һансы илә јашамағ истәјирсән? Ананла, ја атаңла?

А р и ф. Икисилә дә јашамағ истәјирәм, әми.

Ф э х р э д д и н. Икисилә дә јашамағ истәјирсән. Бу сәнни һағгындыр, бала. (Султанла, Халидәјә.) Инди сиз мәнә дејин көрүм, мән сизи нечә ајырыр? Мән он јашлы бу ушағын көрпә гәлбини нечә парчалајым?

Т у к э з. Оғул, сән кәл дашы етәјиндән төк. Ағыллы мәсләһәтләрә гулаг ас. (Халидәјә.) Гызым, сән нә дејирсән? (Халида Арифи бағрына басыр.)

Х а л и д а. Горхма, оғул, мән сәннеләјәм.

А р и ф. Ата, бас сән?

З ө һ р а б о в. Мән дә, Ариф...

Ә ш р э ф. Сарсынты башланды.

З ө һ р а б о в. Дүз дејирләрмиш, оғул, мән һәлә бу вахта гәдәр сәнни танымамыш, сәнә аталығ еләмәмишәм.

Ф э х р э д д и н. Бунула да халг мөһкәмәси өз ишини битирир. Инди шампанскини бәри елә, Абдулла дајы. (Абдулла гәдәһләри долдур.)

Ф э х р э д д и н. Фәхрәддин гәдәһин бирини Султана тарәф узадыр.)
З ө һ р а б о в. Сән нә едирсән? Ахы, мән... Мән...

Вахтияр Вахабовдә ● Бу кәндин үч оғлу

Фәхрәддин. Һеч бир шеј лазым дејил, Султан.

Әшрәф. Инди сөз мәнимдир. Характер өзүнү дәрк етди. Өз сөйлө-
лөрүнн аңлады. Өзүнү таныды. Демәк мәним диссертасијам да тамак
ланды. Аталар бурда нә демишди, Абдулла дајы?

Абдулла. Аталар демишди ки, алим олмаг асандыр, адам олма
чәтин. (Мирәстәјә.) Елә дејилми, а мәним бу дунјадакы, чәннәтим?

Фәхрәддин. Гулам, сән дә, үлкүчүнү итилә, сабаһдан 5 нөмрә
ли бәрбәрхананда ишә башла, мүдирлә данышмышам.

Гулам. Бурда сојутмаздылар, ичәрдиләр, ај Абдулла гәдәң, нә
шүн ки, лазымдыр, нөшүн ки, мән дә сабаһдан салырам үлкүчүмү ишә.
(Ичирләр.)

Абдулла. Сәнә нә олду, ај Мирәстәчан?

Мирәстә. Нә олачаг, доғрудан да биз бәдбахтик. Өзкәләрн бә-
шанмаға да ушаг гојмур, бәс биз нә едәк, ај Абдулла.

Абдулла. Бах, аталар демишкән, инди дүшдүн гуш һәддинә.
Әкәр ушағын олса башын гарышар она, мәним далымча кәзмәзсән, са-
ни дә чанын раһат олар, мәним дә. Мән дә һәр ај өзүм өз әлимлә өзүм-
дәи бездетни налог тутмарам.

Баһар. Түкәз, биз дә өз борчумузу јеринә јетирдик, инди кедәк.

Ариф. Нәнә, бәс сән дејирдин биздә галачагсан.

Халидә. Ана, Ариф дүз дејир. Гал биздә. (Түкәз Султанын үзүнә
бахыр.)

Зөһрабов. Ана, мәни бағышла!..

ПӘРДӘ

ЈАЈЛАГДА

Рәссам Сәмәд Нағвердијев.